

Kapitel 1

Kuba, Antillernas pärla

Socialism och solidaritet 15 mil från Florida

Ett paradys på jorden

Columbus fann Kuba när han letade efter Indien. Han skrev i sin loggbok: "Det vackraste land som människoögat skådat. Om det finns ett paradys på jorden är det detta ..." Det var början till Spaniens kolonisation av Kuba som pågick under mer än 400 år.

I slutet av 1800-talet frigjorde sig Kuba från Spanien i ett 30-årigt befrielsekrig. I krigets slutskede, år 1898, invaderades Kuba av USA. 1902 blev Kuba skenbart självständigt, men var i praktiken en lydstat till USA, som behöll en militärbas i Guantánamo.

Korrupta politiker och militärdiktaturer styrde landet. De gjorde Kuba till USA:s bordell och spelhåla. USA-företag kontrollerade jordbruket och industrin och förde ut sina stora vinster ur landet. Bland folket rådde armod, sjukdomar och analfabetism.

Kubanerna gjorde uppror, med Fidel Castro i spetsen, och den 1 januari 1959 segrade den folkliga revolutionen. Ett nytt Kuba skapades med jordreformer, bostadsbyggande, hälso- och sjukvård. En stor alfabetiseringskampanj genomfördes.

Under de mer än 40 år som gått sedan revolutionens seger har USA på många olika sätt försökt sabotera Kuba. Det har skett med ekonomisk blockad, sabotage- och terroraktioner, mordförsök på kubanska ledare, biologisk krigföring, förtalskampanjer, intrång på Kubas radio- och TV-frekvenser.

Med Sovjetunionens och östländernas kollaps kring 1990 miste Kuba 80 procent av sin utrikeshandel och drabbades av en svår ekonomisk kris. Men landet har under senare delen av 1990-talet successivt återhämtat sig från krisen. Kuba har nu en mycket positiv ekonomisk utveckling, samtidigt som demokratin har utvecklats mot ett ännu större folkligt inflytande.

Kuba är idag ett land där människans värdighet sätts i främsta rummet. Kanske inte ett paradys på jorden, men en plats där det bor många lyckliga och harmoniska

människor och där barn och ungdom växer upp med en stark tro på framtiden.

Kubas flagga

Kubas flagga har funnits sedan 1850, då den fördes som upprorsfana mot de spanska kolonialherrarna. De tre blå ränderna symboliserar Kubas indelning i tre provinser i mitten av 1800-talet. De två vita ränderna står för frihetskämpens ideal och styrka. Den röda triangeln står för frihet, jämlikhet, broderskap, och för det blod som självständighetskampen krävde. Den ensamma vita stjärnan står för Kubas frihet som en jämlike bland andra nationer.



Krokodilen Kuba

Den kubanska ögruppen, som är en del av *Stora Antillerna*, ligger i Karibiska Havet 15 mil söder om Floridas sydspets.

Kuba är ett vackert land med mycket grönska. Det böljande slättlandskapet bryts av tre bergskedjor. Det är *Sierra de los Organos* som ligger i väster norr om staden Pinar del Río, *Sierra del Escambray* i centrala Kuba, och längst i öster *Sierra Maestra*. Här ligger Kubas högsta bergstopp, *Pico Turquino*, 1.974 m över havet.

Till ytan är Kuba ungefär en fjärdedel av Sveriges yta. Ön är 120 mil lång, och i snitt 10 mil bred. Man kan säga att Kubas karta liknar en stor krokodil med stjärten vänd mot Mexiko.

Varmt och fuktigt klimat

Kuba ligger inom den tropiska zonen, men klimatet är subtropiskt på grund av de

svalkande havsvindarna. Kuba ligger också i ett område utsatt för tropiska orkaner. I oktober är orkanrisken störst.

Svalast är det i februari med en medeltemperatur på +22°C. Varmast är det i juli och augusti: +28°C i snitt. På sommaren är luftfuktigheten mycket hög, ca 80 procent.

Flora och fauna

Mycket i floran och faunan är unikt. Det finns mer än 8.000 växtarter, varav 300 orkidéer. Den väldoftande, vita *mariposan*, är Kubas nationalblomma, och *kungspalmen* har sedan 1800-talet varit Kubas nationalsymbol.

Det finns inga farliga rovdjur eller giftiga insekter och ormar, med undantag för krokodiler och skorpioner. Men faunan är rik, med 900 fiskarter och 300 fågelarter. Den färgstarka *tocororon*, som endast finns på Kuba, är Kubas nationalfågel. Fågeln är blå, vit och röd, som Kubas flagga, men också grön och svart.

På Kuba finns världens minsta kolibri, *el zunzuncito*. Minst i världen är också den lilla grodan, *el sapito*, som man kan se överallt på Kuba.

Kubas folk

Kuba har en befolkning på 11,2 miljoner. Befolkningen är ättlingar av spanska kolonistatörer och invandrare och av slavar från Afrika. När spanjorerna koloniserade ön i början av 1500-talet, så gott som utrotade de Kubas ursprungliga befolkning på 50 år.

Kubas folktäthet är ca 100 invånare per kvadratkilometer, eller ca fem gånger så hög som i Sverige.

Kuba är ett av de få länder i världen där människor med olika hudfärg lever tillsammans utan åtskillnad. Att rasismen trängts tillbaka är ett resultat av en medveten politik de senaste 40 åren. Innan revolutionen 1959 var Kuba ett rasuppdelat samhälle, där framförallt slavättlingarna betraktades som lägre stående.

Kuba är indelat i 14 provinser och 169 kommuner. I huvudstaden Havanna bor ca 2,2 miljoner. Som ett resultat av en omfattande satsning på landsbygden har inflyttningen till Havanna inte ökat. Stadens procentuella andel av befolkningen har sedan 60-talet varit konstant kring 20 procent. Däremot har urbaniseringen och inflyttningen till andra städer och tätorter ökat. År 1959 bodde ungefär 50 procent i tätorter. 1998 var siffran

75 procent. Den politiska målsättningen att utjämna skillnaden mellan land och stad har genomförts genom att arbetstillfällen har skapats på landsbygden och i mindre tätorter. Samtidigt har där byggts skolor, sjukhus, kulturhus och bostäder.

Språk och valuta

Kubas språk är spanska.

Valutan är peso och centavo (hundra på en peso). Hårdvalutan US dollar används också, och är den valuta som turister använder.

Peso convertible är ett myntslag som kubanerna skapat, och som har samma värde som US dollar.

År 2002 har euron införts som parallell valuta inom turistområdet Varadero.

Socialistisk republik och demokrati

Kuba är en självständig republik som styrs av folkvalda församlingar i de 169 kommunerna och de 14 provinserna, samt av Nationalförsamlingen, som är högsta lagstiftande organ. Valen till folkförsamlingarna är allmänna hemliga val med personvalssystem. Nominering till valen sker i små valkretsar i det egna kvarteret. Statschefen – presidenten – liksom regeringen och ministrarna väljs av Nationalförsamlingen. Fidel Castro har getts förtroendet som statschef sedan revolutionen segrade.

I personvalen spelar folkrörelserna en stor roll, men det enda politiska partiet, det kommunistiska partiet, är genom lag förbjudet att delta i valen och får inte nominera kandidater. Kubas Kommunistiska Parti, PCC, är ideologiskt och politiskt vägledande i samhället, och dess medlemmar har att vara föredöme för andra.

Partiet, de folkvalda församlingarna och folkrörelserna bildar grundstenarna i Kubas demokratiska system.

Principerna för styrelseskicket på Kuba har vuxit fram genom praktiken och genom en organiserad diskussion i hela landet. Kubanerna har prövat sig fram och sökt efter de former av demokrati som passar dem. Innan revolutionen hade Kuba under 50 år ett korrumpert politiskt system med flera politiska partier avbrutet av perioder av öppen militärdiktatur och beväpnad USA-intervention. Kuba präglades av röstköp, bedrägerier, svikna vallöften, förskingring av allmänna medel och underkastelse under USA. Detta system har grundlagt en djup



Ingenting är viktigare än ett barn – José Martí

misstro mot västvärldens traditionella flerpartisystem. USA:s manipulation av val och partier i Latinamerika har ytterligare förstärkt denna misstro. Tydliga exempel är den CIA-styrda kuppen 1973 mot Chiles folkvalda regering och terrorutpressningen mot Nicaragua 1990 för att få önskat valresultat.

Det är bakgrunden till att Kuba valde ett annat politiskt system när landet befriat sig från USA. Det är också bakgrunden till att Kuba väljer att hålla fast vid detta system.

Gratis utbildning

Kuba har 9 års obligatorisk skolgång. Utbildningen är kostnadsfri. Även gymnasie- och högskoleutbildningen är kostnadsfri, och bidrag ges till bostad och uppehälle för studier vid universitet och högskolor på annan ort än hemort. I alla skolor och på alla stadier kombineras skolans teoretiska studier med praktiskt arbete av något slag. Eleverna lär sig tidigt att respektera såväl kroppsarbete som tankearbete. Nästan alla ungdomar på Kuba går igenom gymnasiestudier, och en stor andel går vidare till högskolor och universitet. Alla läromedel är kostnadsfria.

Utbildningen var redan från början en av revolutionens viktigaste uppgifter. 1961 genomfördes en alfabetiseringskampanj över hela Kuba, då analfabetismen minskades från 24 procent till knappt 4.

Gratis hälsovård

Kuba har kostnadsfri och högt kvalificerad hälso- och sjukvård för alla, med en läkare på 167 invånare. Spädbarnsdödligheten är 6,2 per tusen levande födda (2001) och placerar Kuba i nivå med världens mest utvecklade länder. Medellivslängden är 76 år.

Unikt för Kuba är familjeläkarsystemet som täcker hela landet. Läkaren bor mitt bland sina familjer, och har sin mottagning intill. Varje läkare har ansvar för 120–130 familjer.

Religion – många samfund

Enligt grundlagen råder religionsfrihet på Kuba. Den mest utbredda religionen är *santería*, en traditionellt folklig religion som är en sammansmältning mellan katolicismen och de religioner som slavarna fört med sig från Afrika. Bland övriga religioner, som ca 15 procent av befolkningen bekänner sig till,

dominerar den katolskt kristna, men det finns också en rad andra samfund; protestantiskt kristna, judiska, islamistiska etc.

Ekonomiska villkor

BNP per capita var 2.410 US dollar år 2001, ca en tiondel av Sveriges.

1989 var BNP per capita 3.100 US dollar på Kuba. BNP föll med 40 procent 1990–93 som en följd av sammanbrottet i handeln med Sovjetunionen och östländerna. Därefter har en återhämtning skett med nästan 30 procent, enligt statistik fram till och med år 2001.

Löneskilnader i offentlig anställning är mindre än en till tio. Medellönen är ca 250 pesos i månaden. Eftersom det socialistiska kubanska samhället bjuder på så mycket har lönen inte samma betydelse som i ett land som saknar gratis sjukvård, billiga baslivsmedel etc.

Sedan 1993 används dollar legalt som betalningsmedel parallellt med den kubanska peson. Drygt 50 procent av hushållen har tillgång till dollar genom försändelser från släktingar utomlands, genom egenföretagande eller genom anställning i turistindustrins samriskföretag. Som ekonomisk stimulans, premieras också arbetargrupper som inte vanligtvis får tillgång till hårdvaluta, så att de också får en del av lönen i dollar.

Sysselsättning: Jordbruk, skogsbruk och fiske 23 procent av befolkningen, industri och samfärdsel 30 procent, tjänster 45 procent (1996). Drygt 40 procent av arbetskraften är kvinnor.

Levnadsstandard

Ett fördelningssystem av starkt subventionerade basvaror garanterar alla tillgång till det nödvändigaste. Vid sidan av detta finns det mesta att köpa på den fria marknaden till betydligt högre priser. Normalhushållet lägger ungefär 50 procent av inkomsten på mat.

Det finns ett allmänt pensionssystem, arbetslöshetsersättning och social trygghetsgaranti.

Arbetslösheten avskaffades på 60-talet. Den återuppstod med krisen efter Sovjetunionens sammanbrott på 90-talet men har nu åter sjunkit, och är 3,3 procent vid slutet av år 2002.

De allra flesta familjer äger sin bostad, men bostadsstandarden är varierande. Kuban-

erna lever dock bättre än de flesta av sina grannar i Latinamerika, och också bättre än många fattiga i USA. Lönerna är låga, men utgifterna är också låga. Bostadskostnaderna ligger på ca 10 procent av familjeinkomsten. Det är låga priser på baslivsmedel, elektricitet, vatten, transporter och telefon, kultur- och idrottsevenemang. Att all utbildning och sjuk- och hälsovård är helt gratis betyder oerhört mycket för familjernas ekonomi. Vanliga löntagare betalar ingen skatt alls.

Naturtillgångar

På 1500- och 1600-talen var landet i stort sett täckt av skogar med träd som ceder och mahogny. Men skogarna skövlades för att få virke till spanjorernas krigsskepp och kungliga palats och för att bereda mark på Kuba för sockerrörsodling. Under 1800- och 1900-talen exporterade USA-bolagen det sista av de eftertraktade träslagen från Kuba. Avhuggningen ökade erosionen och förstörde jorden. Sedan 1959 har kubanerna återplanterat skog, dels med snabbväxande eukalyptus och tall, dels med de långsamt växande ädla träslagen. Kuba är ett av få länder i tredje världen som ökar sin skogsareal. Nästan 25 procent av landet är nu skogsbevuxet.

Bland mineraltillgångarna är *nickel* det viktigaste.

I vattnen runt Kuba finns rikligt med *fisk* och *skaldjur*.

På Kuba odlas sockerrör, citrusfrukter, kaffe, tobak, bananer, ris, sötpotatis, potatis, ananas, mango och guava.

De många soltimmarna och de milslånga sandstränderna är viktiga tillgångar för turistnäringen.

Energi och miljö

Kuba är i huvudsak beroende av olja som energikälla. Före 1959 var oljebolagen USA-ägda. Sedan USA:s blockad inleddes 1960 stod Sovjetunionen för exporten av olja till Kuba ända fram till Sovjets sammanbrott 1991. Oljeimporten mer än halverades, med en djupgående energi- och ekonomisk kris som följd.

2001 hade den egna oljeutvinningen kommit upp till en hög nivå tack vare samarbetet med franska och kanadensiska oljebolag. Egen olja svarar nu för 90 procent av el-

produktionen. Drivmedel för fordon måste dock importeras.

Bygget av Kubas enda kärnkraftverk avbröts efter Sovjetunionens kollaps 1991.

Det finns inga stora vattendrag och inga kolfyndigheter. Orkanfaran gör det svårt att utveckla stora vindkraftverk. Mängder med små vattenkraftverk och små vindkraftverk har dock byggts i bergstrakter under 90-talets energikris. Likaså utnyttjar man biomassa. Man importerar cyklar och har etablerat cykelfabriker som komplement till buss- och biltrafik. Man har återgått till att utnyttja dragdjur i jordbruket, man har utvecklat energisnål tillverkning av byggnadsmaterial och pappersmassa m.m. Solenergi används lokalt, men solceller är fortfarande för dyra för att kunna användas i massomfattning.

Kuba har också antagit Agenda 21 som lag. Kuba har upprättat en plan, som förutom energiaspekterna tar upp bl.a. skyddet för naturresurser och biologisk mångfald, skogsplantering och motåtgärder mot torka samt rationellt omhändertagande av olika avfallsprodukter.

Ägandeförhållanden

Utbildning och hälsovård finansieras via den statliga budgeten, styrs av utbildnings- och hälsovårdsministerierna och förvaltas av kommuner och provinser.

- **Statlig egendom, riksnivå:** Industrier med nationell räckvidd (gruvor, sockerbruk, läkemedelsindustri, textilindustri, mekanisk industri, elverk m.m.). En del av storjordbruken, radio och TV, statens järnvägar och bussbolag, flygbolaget Cubana Aviación, apotek, banker, några bokförlag m.m.
- **Statlig egendom, provinsnivå:** Provinstrafik, provinstitidningar, företag på provinsnivå.
- **Kommunal egendom:** Småindustri, service, detaljhandel, fritidsanläggningar etc.
- **Kooperativ egendom:** Småbondekooperativ, de nya lantarbetarkooperativen (UBPC) på storjordbruksmark.
- **Organisationstillgångar:** Folk rörelser, yrkesorganisationer, intresseorganisationer, religiösa samfund m.fl. frivilligorganisationer:

Tidningar, tidskrifter, bokförlag, rekreationsanläggningar. Största dagstidningen *Granma* ges ut av kommunistpartiet.

- **Privat företagsamhet:** Små familjeföretag samt fria yrkesutövare inom hantverk, service och kultur. Självägande småbönder.
- **Utländskt kapital:** Samriskföretag med upp till 50 procent utländskt kapital – industrier, hotell m.m. I vissa fall kan Kuba tänka sig helt utlandsägda företag, t.ex. om det är enda sättet att till Kuba få en ny teknik som man prioriterar.

CDR: För revolutionens försvar

CDR, kommittéerna för revolutionens försvar, bildades 1960 för att förhindra sabotage och spionage, men har med tiden fått många nya uppgifter. CDR-rörelsen omfattar nu ca 7 miljoner kubaner. De är organiserade i sina bostadskvarter och diskuterar små och stora angelägenheter. De mobiliserar till nomineringsmötena i folkmaktsvalen, de håller studiecirkel, de organiserar återvinning av metall, plast etc. De ser till att grannar som råkar ut för sociala svårigheter får hjälp. Genom CDR-kommittéerna har de stora vaccinationskampanjerna nått ut till hela befolkningen.

Fackföreningsrörelsen

Fackföreningsrörelsen CTC tillvaratar arbetarnas intressen och involverar dem i diskussioner på arbetsplatserna. Där diskuteras inte bara förhållandena på arbetsplatsen, arbetarskydd och sådant, utan också politiska och ekonomiska frågor som gäller hela folket. Fackföreningen har på det sättet ett stort inflytande över samhällsutvecklingen.

De fackliga ledarna väljs av medlemmarna i direkta och hemliga val. Det måste alltid finnas dubbelt så många kandidater som det antal som skall väljas. CTC finansieras endast genom medlemsavgifterna, som utgör en procent av lönen, men man måste själv gå och betala sin avgift direkt till fackföreningen.

Ett ekologiskt jordbruk

Jordbruket domineras av produktionen av socker och sockerprodukter, men på Kuba odlas också frukt, grönsaker och ris till livs-

medel åt befolkningen. Inne i städerna tas varje ledig markbit tillvara för odlingar. En ekologisk grundsyn präglar jordbruket, med ett minimum av utnyttjande av oljebaserade drivmedel. Så långt det är möjligt används insektsätare och liknande metoder i stället för kemiska bekämpningsmedel. Organisk gödsel används istället för konstgödsel.

Kulturlivet blomstrar

Kuba har ett rikt kulturarv att förvalta, men före revolutionen var kultursatsningarna förbehållna en elit av befolkningen. Idag blomstrar kulturlivet på alla fronter, särskilt inom musik, dans och teater.

Kubansk musik är känd och älskad över hela världen, med artister som Silvio Rodríguez, Pablo Milanés och musikgrupper som Sierra Maestra och Los Van-Van.

Kubansk litteratur har ett välkänt arv i bl.a. Alejo Carpentier och Nicolás Guillén. Bokmässor i Havanna drar stora deltagarskaror.

Kubansk film har många kända namn, som Tomás Gutiérrez Alea (Jordgubbar och choklad, Guantanamo m.fl.) och dokumentärfilmaren Estela Bravo.

Casa de las Américas grundades 1959 för att främja den latinamerikanska kulturen. Genom denna institution och genom de årligen återkommande festivalerna för film, musik och dans har Kuba blivit ett centrum för den genuina latinamerikanska kulturen. Kuba är en vallfartsort och fristad för latinamerikanska kulturarbetare.

La Habana Vieja, Havannas historiska stadskärna, togs 1982 med på UNESCO:s lista över *mänsklighetens kulturarv*. Bebyggelsen från 1600-, 1700- och 1800-talen är typisk för spansk kolonialarkitektur i morisk barock- och rokokostil. Staden Trinidad finns också på UNESCO:s lista.

Kuba, en idrottsnation

Kubas idrottsmän är världskända. På olympiaden i Montreal 1976 var löparen Alberto Juantorena den förste att vinna både 400 och 800 meter. Bland yngre idrottare finns höjdhopparen Javier Sotomayor (världsrekord 245 cm 1993) och boxaren Felix Savón.

På Kuba är idrotten en bred folkrörelse med ett brett spektrum av idrottsgrenar för män och kvinnor i alla åldrar, för barn, för äldre och för handikappade. Kuba hjälper länder i tredje världen att bygga upp sina

idrottsrörelser. År 2001 invigdes den nya internationella idrottsskolan i Havanna för att stödja idrotten i världens fattiga länder och stärka broderskapen mellan länderna.

Ett spännande turistland

Kuba, som före revolutionen var USA:s spelhåla och bordell, är nu ett turistland som kan ta emot 2 miljoner turister om året. Turisterna får oförglömliga upplevelser av en paradisisk miljö, spännande scenerier och kontakter med ett vänligt och upplyst folk. Många besökare är intresserade av Kubas samhällssystem.

Turismen är Kubas viktigaste inkomstkälla för hårdvaluta. 1990 kom 4 procent av landets hårdvalutainkomster från turismen. År 2000 hade de ökat till 43 procent. Tack vare dessa inkomster har Kuba kunnat importera det som behövs till landets sjukhus och skolor.

Solidaritet med tredje världen

Kuba är fortfarande ett fattigt och underutvecklat land jämfört med världens industrinationer. Trots detta avstår Kuba från både materiella och mänskliga resurser för att kunna hjälpa ännu fattigare och mer underutvecklade länder. Solidariteten med andra folk som kämpar för nationell självständighet och ekonomisk kontroll över sina egna tillgångar är en ledstjärna i Kubas utrikespolitik.

Kubas stöd till Angola mot den sydafrikanska apartheidregimens invasion under 70- och 80-talen är enastående i den internationella solidaritetens historia. Det tvingade Sydafrika till förhandlingsbordet och banade vägen för Namibias självständighet och Sydafrikas frigörelse från apartheid.

Tiotusentals ungdomar från fattiga länder har fått möjligheter att gratis få utbildning på Kuba. Genom Latinamerikanska Läkarehögskolan finns nu chans för medicinska studier på Kuba. Enda villkoret är att de som studerar på högskolan efter utbildningen återvänder till sina egna länder för att bistå människorna där. Det finns till och med 60 studenter från USA:s fattigområden på läkarhögskolan (2002).

Tusentals kubanska läkare arbetar solidariskt bland de fattiga i ett tjugotal länder i tredje världen.